

HALK ANLATILARININ METİNSELLİĞİ

Hülya ÇEVİRME*

Rifat OYMAK**

Özet: Halk anlatıları (*masal, halk hikâyesi, halk şiiri, efsane, destan vb. türler*), yazılı metin biçimine dönüştürüldükten sonra metinsel incelemeye alınabilecek bir konuma gelmektedir. Yazıya geçirilmiş, yazınsal bir metin olarak oluşturulmuş bu sözlü metinler, artık, dilsel, dilbilimsel (*metin dilbilimsel, toplum dilbilimsel, ruh dilbilimsel, anlambilimsel, dilbilgisel*) yazınsal irdeleme nesnesi konumundadırlar. İncelemeler, metindeki üretilen ve aktarılan anlamın ne olduğu; nasıl oluşturulduğu; üretim sürecinde dilsel, dilbilgisel etkinliklerin, yapıların neler olduğu; bütün bunların metin örülmesinde ne gibi işlevler gördüğü; bütüncü bir yaklaşım içinde, bu metinlerdeki yazınsal, kültürel ve en önemlisi güzel duyusal (estetik) değer ve olguların nasıl bir biçimle yansıtıldığı gibi birçok alanlı ve çok amaçlı olarak irdelenebilirler/irdelenmelidirler.

Bu çalışmada halk anlatılarının metinselliğini göz önünde bulundurarak yazılı metin olmuş halk anlatılarının dilbilim, metin bilim, söz bilim, edim bilimin sunduğu olanaklarla nasıl incelenebileceği ve anlamlandırılabilceği üzerinde duruldu.

Giriş

Halk anlatıları (*masal, halk hikâyesi, halk şiiri, efsane, destan vb. türler*), yazılı metin biçimine dönüştürüldükten sonra metinsel incelemeye alınabilecek konuma gelmektedir. Diğer bir deyişle, yazıya geçirilmiş, yazınsal bir metin olarak oluşturulmuş bu sözlü metinler, artık dilsel, dil bilimsel, (*metin dilbilimsel, toplum dilbilimsel, ruh dilbilimsel, anlambilimsel, dilbilgisel*) yazınsal irdeleme nesnesi konumundadırlar. Bu metinler birer dilsel üründürler, oluşturucuları/üreticileri, bir anlam ağını, öz anlamlarından (zihinlerinden) alıcıların anlamlarına doğru dil aracılığı ile aktarmaya çalışmışlardır. İncelemeler, metindeki üretilen ve aktarılan anlamın ne olduğu, nasıl oluşturulduğu, üretim sürecinde dilsel, dilbilgisel etkinliklerin, yapıların neler olduğu, bütün bunların metin örülmesinde ne gibi işlevler gördüğü, bütüncü bir yaklaşım içinde, bu metinlerdeki yazınsal, kültürel ve en önemlisi güzelduyusal (estetik) değer ve olguların nasıl bir biçimle yansıtıldığı gibi birçok alanlı ve çok amaçlı olarak irdelenebilirler/ irdelenmelidirler.

Ancak irdelemelerin, keyiflikten, öznellikten uzak; bilimsel yöntem ve kuramlara dayalı yapılması metinsel gerçeklik ile o metinde üretilen anlam ve estetik değerlere ulaşmamızı sağlayabilir. Bütüncül/ bilimsel yaklaşım, kuşkusuz metin üretildiği dil içi bağlam, dil dışı bağlam, tarihsel bağlam, sosyoekonomik bağlam gibi birçok olgudan etkilenme gerçeğini göz önüne alan bir yaklaşımdır. Ancak, bu alanlardan birinin öne çıkarılması, bir alanın temel irdeleme alanı olması bilimsel sınırlılığın bir zorunluluğudur.

Bu çalışmada, halk anlatı türlerinin irdeleme yöntemlerine ilişkin, bilimsel yaklaşım (*dilbilim, metin bilim, söz bilim, edim bilim, söylem bilim*) incelemeler üzerinde bu metinlerin, metin türü özelliklerine göre hangi yaklaşımların olduğunu, inceleme yöntemlerinin neler olduğunu, yapısal ve anlamsal çalışma farklarının, ulamsal(kategorik) sınıflandırmaların nasıl yapıldığına ilişkin kuramsal bilgiler vermeye çalışılacaktır.

Halk Anlatılarına Yaklaşım Ve İnceleme Yöntemler

Halk edebiyatı ürünleri, anlatıları, çoğunlukla anonim ürünlerdir ve okuyucu/ eleştirmenin karşısında, bir yazar değil, yazıya geçirildiği anın tüm koşullarını içinde saklayan, birçok söyleyenin, tek bir söylene indirgendiği, ayrıca yazıya geçirenin de yeniden “fark etmeden” düzenlediği çok katmanlı bir metindir; çok anlamlı, çok katmanlı bir anlamlandırmayı gerektirir.

Halkbilim alanında geçmişten günümüze iki tarz yöntem ve kuramsal yaklaşımlarla, inceleme ve çalışmalar yapılmıştır.

Bu çalışmalardan birincisi yazılı ve sözlü kaynaklardan derlenip, yazıya geçirilen metinleri (text) ele alıp inceleyen *metin merkezli incelemeler*, ikincisi ise teatral bir icra olayının, sözlerini içeren metni ve içinde doğduğu, bulunduğu koşulları, yani bağlamıyla (context) birlikte ele alıp inceleyen çalışmalardır.

Metin merkezli halkbilim çalışmalarına göre folklor; tür esasına göre sınıflandırılacak, derlenecek ve değerlendirilecektir. Endüstrileşmenin zorunlu olarak belirli halk kültürünü sona erdireceği konusuna inanmayanların endüstrileşmiş ve kentleşmiş dünyadaki halk kültürünün uğradığı düzeltmelerin ve değişikliklerin izlerini araştırmayı dener.

*Yapısal çözümleme ve kuramcılar*ın amacı halkbilimi türlerini evrensel modellere ve formüllere indirgemek ve böylece zamanla oluşturulacak bir folklor grameri sayesinde,

karşılaştırmalı çalışmalar yapmak, insanlığın kültürel ve zihinsel gelişimi anlayıp çözümlenektir.

Bu model özellikle halk anlatılarındaki kahramanların ortak davranış kalıplarını sistemleştirilmiştir. Halk anlatılarındaki dilsel yapıları, bunların halk anlatılarının yüzey yapısı (biçim) ile derin yapısı anlam arasındaki bağları ilk kez sistemli bir şekilde inceleyen, V. Propp ve onu geliştiren Levi- Strauss, aslında bu bakış açılarıyla, halk anlatılarını “metinsel” boyutlarıyla ilk inceleyenlerdir.

Bağlam merkezli halkbilim incelemelerine göre ise, türlerin sınıflandırılması yanı sıra insanların yaşadığı bir sosyal süreç (social process) ve söz konusu süreçte oluşan sosyal ilişkilerden veya iletişimlerden kaynaklanan ve dışa vurulan, anlamlı şekiller ya da formlar halk anlatılarını oluşturur (Çobanoğlu, 2002: 329). *Sözlü Kompozisyon Teorisyenleri XX. Yüzyılda* ele alınan folklor ürünlerini, yapısı, içeriği, stilistik özellikleri ve icra halinde bulunduğu sosyokültürel bağlamdaki işlevi incelemeye çalışmışlardır.

Halk anlatılarını, sabit bir metin (fixed text) olmadığını, söyleyicinin, sosyokültürel ve kişisel bağlamda, ortak bir gramere rağmen, metni değiştirdiğini belirtirler, orijinal metin düşüncesinin sözlü gelenekteki mantıksızlığını savunurlar. Halk anlatılarında “doğru metin” (correct text) kavramını geçersiz kılar.

Performans Teorisi ise; folkloru, bir olay olarak, canlı bir icra veya yapılan ve gerçekleşen bir süreç olarak düşünen ve ele alan yeni bir yaklaşımdır. Teoriye göre sözlü anlatım bir sosyal olaydır ve teatral anlamda bir icra veya performans olan bu sosyal olay üç temel unsurdan, anlatan, dinleyen ve anlatılan geleneksel anlatıdan oluşmaktadır. Öyle ise halk anlatıları ve icrası sanatsal, artistik bir eylemdir (artistic action, artistic event).

Halkbilimciler yalnızca metni kaydetmekle bu çok yönlü olguyu, bütüncül olarak incelemedikleri için eksik değerlendirmelerde bulunacaklardır. Tam bir toplama, derleme ve inceleme sözel doku, metin ve bağlam üçlüsünün birlikte incelenmesini gerektirmektedirler (Çobanoğlu, 2002).

Ancak bu iki yaklaşımda da metin üzerinde metin bilimsel, dilbilimsel çalışmalardan çok motif, işlev, varyantların karşılaştırılması, türe özgü gelenek, yapısal yaklaşımlar gösterilmiştir.

“Bir dilci ya da edebiyatçı halkbilim ürünlerine özellikle halk anlatılarına bir antropolog gibi yaklaşamaz. Dilci ve edebiyatçı, daha çok bu ürünlerdeki sanatsal iletişimin boyutlarını, anlamını ve işlevini metin haline dönüşmüş, anlatılardan ortaya çıkarılan, sosyal ve bireysel bağlamını sözel dokusunu da yine metinden hareket ederek ortaya koymaya çalışır. Kendi bilim alanı içinde de üzerine düşen görevi yapmış olur.” Antropolog, daha çok geleneksel performansın belirli bir grubun günlük yaşamına ne kadar uyduyla ilgilenir ya da çeşitli performans öğelerinin kültürel içeriklerine odaklanır bunu kendini en çok ilgilendiren evrenbilim değer yapısı, aile sistemi ve diğer kurumsal maddeleri açığa çıkarmak için yapar. Yine halkbilimi, sanatçı ve dinleyiciden soyutlanmış olarak daha doğrudan bir şekilde sanat nesnesini merkeze alır. Dilbilim, dramatik organizasyon ve sanatçı (performans)ın, grubun kalan kısmıyla ilişkisine bağlı olarak geleneksel yapının her öğesini anlamlı bir şekilde tartışılabilir (Yavuz vd. 2004: 45).

Anlatım ortamı (cansite) merkezli kuramlarla ilgili düşüncelerini Oğuz şöyle belirtmektedir: “Ele alınan metnin hangi düzlem ve koşullarda yaratıldığı, yani anlatı yeri, anlatı tarihi, anlatı zamanı, anlatı nedeni, anlatı biçimi, anlatıcı kimliği, dinleyici kimliği gibi unsurların sorgulandığı bu kuramlar hem halkbiliminin inceleme alanını ‘arkaik’ten ‘güncel’e doğru genişletmiş hem de halkbilim olayının neden-sonuç ilişkisinin yorumlanıp değerlendirilmesine katkı sağlamıştır. Türk halkbilimi çalışmaları tarihi, anlatım ortamı kavramının dikkate alınmaması yüzünden yapılmış değerlendirme hatalarına tanık olabilmektedir.” (Oğuz, 2000).

Ekici ise bağlamından koparılmış halkbilim araştırmaları için şu belirlemeyi yapıyor: “Ülkemizde yapılan halkbilimi araştırmalarının büyük bir kısmı metin (text) ağırlıklı çalışmalardan oluşup, halk bilgisi ürünlerinin derlenmesiyle ilgili çalışmalarda elde edilen metinler hemen hemen her tür için oldukça zengin bir külliyat oluşturacak durumdadır, ancak bu metin derleme çalışmalarında baştan beri hep aynı yanlışın tekrar edilmesi, bu metinlerin derlenmesinden sonraki aşamayı oluşturan metinlerin değerlendirilmesi sırasında büyük problemler yaratmakta veyahut da bu metinler hiç kullanılmamaktadır.” (Ekici, 1998:25).

Halk anlatıları bu anlamda edebiyat biliminin yöntem ve teknikleri ile de incelenir. Edebiyat biliminin alanı yalnızca edebi eser değil aynı zamanda her türlü “metin”dir (text). Bir noktada edebiyat bilimi ve *dilbilim* ortak çalışırlar, metindilbilim (textlinguistics) alanında incelerler (Aytaç, 1999: 13).

Halk Anlatı Metinlerine Dilbilimsel Yaklaşımlar

Yukarıda açıklanan halkbilim ürünlerinin inceleme yöntemlerine dilbilim alt ve yan alanlarının yöntemleriyle yaklaşım, yeni bulgular elde etmemizi; aynı ürünlerden elde edilen eski bilgilerin denenmesini, derinleştirmesini sağlayacaktır.

Dilbilimin inceleme nesnesi, gerçekte, doğal dil, *Chomsky* kavramı ile edinç dil yani sözlü dildir. Sözlü dil ürünleri, yazıya geçirilmiş olsalar bile, kuruluş, düzenleniş, diziliş, sunulmuş düzlemleri sözlü dil dünyasına ilişkindir. *Dilbilimin* birer yan alanı olan *metin dilbilim*, *söz bilim*, *toplum dilbilim* ve alt alanları olan söz dizim (derin ve yüzey yapı/anlam ve yorum bileşke değerleri, bilgi değerleri) ve anlam bilim (anlam ve yorum, söz dizimsel anlam, söylemsel anlam) söylem çözümlemesi (söylenendeki anlam, söylenenle söylenmek istenen anlam) gibi anlatı metinlerinin çok alanlı çok yöntemli ve çok amaçlı incelemelerine olanak tanımaktadır.

“*Metindilbilim* (textlinguistics) alanında yürütülen çalışmalar, dil yapısı üzerine ulaşılan dilbilgisel sonuçlara yeni açılımlar getirmektedir. Metin dilbilim terminolojisi dil incelemelerine, konuşucu dinleyici, tümceler arası bağıntı, bağlam gibi öğeleri sokarak “ayrıca bir metnin çözümlenişinde metin üretici (text producer) metin çözücü (text receiver) ve iletişim ortamının dikkate alınması kullanımbilim (pragmatics) ile ilgili değerlendirmelerin yapılabilmesini de sağlamaktadır.” (Uzun, 1995).

Öncelikle, halk anlatılarının, dilbilim ölçütleri ile birer metin olup olmadıkları, metinsellik ölçütlerine göre incelenmesinde, bu sözlü kültür dil ve sanat ürünlerinin hangi iletişimsel amaçları hedefledikleri, hangi dilsel biçimlenme ile oluşturuldukları vb. üst anlamda çözümlenmeler yapılabilir.

Metinlerin, *sözdizimsel çözümlenmeleri* ile üretici bireyin, bireysel dilinin sözdizimsel özgünlüğü saptanarak, ona ait olan, olmayan ürünlerin ayırt edilmesinde ve ona özgün olan ile o dönem toplumsal dile özgün olanın bir bileşkesine ulaşılabilmektedir.

Bu yöntemle, tarihsel (artzamanlı) dilsel ve sözdizimsel anlamın izi sürülebilir. Bu iz sürme ile anlatılardan tarihsel, anlamsal, kültürel, biçimsel, estetik değer, bilgi, değişim ve iletilere varılabilir. Bu çalışmaların sonuçları, belki yeni bir sınıflamaya gitmeyi gerektirebilir.

Halk anlatılarında sözdizimsel biçimlenmenin, konu yorum ardışık dizilimlerinin, metnin bağdaşık ve bağlaşık kılınmasında görev alan biçimbirimlerin [zamir, düşürülmüş zamir, ön gönderim, art gönderim, eş gönderim, sözlüksel bağlaşıklık] tüm metin boyunca dizgesel saptanması; nelerin çoğunlukla söz dizimde anlam, nelerin çoğunlukla yorum

bölümünde yer aldığıın belirlenmesi ise, *metnin temel iletisine* (varsa) varılmasını ve *anlatılandaki anlam ile amaçlanan anlamın* da ayırt edilmesine önemli katkı sağlar.

Masal, destan, halk hikâyesi, efsane gibi anlatıların öznel yorumlarla yeni kuşaklara aktarılmasına dilbilimin yardımıyla engel olunur.

Anlatı metnlerinin, tüm söz dizim birimlerinin, metin bağlamındaki yüzey yapılarının çözümlenip, derin yapılarındaki anlam metnin bağlamsal anlamıyla ne derece uyumlu, ne derece çelişik olduğu saptanarak; metnin birçok anlam boyutu ortaya çıkarılacak, karşılaştırılacak dahası bugüne taşınabilecek söz dizim birimlerinin, günümüz sanatsal üretimlerinde, dil becerilerinin geliştirilmesinde kullanılabilir. Metin incelemelerinde, alıcının rolü, işlevi ve etkisinin de dikkate alınması ve metinden doğru yararlanılması sağlanması diğer bir zorunluluktur. Örneğin bu konuda, Oktar (1993:174) şunları belirtmektedir:

“Her türden metnin kendine özgü bir retorik (içerik) yapısı olduğu, çeşitli geleneksel düzeneklere göre oluşturulduğu bilinmektedir. Okurların bu farklı retorik düzenlemeler ve geleneksel düzeneklerle ilgili bilgilerinin, metinleri anlamlandırmaya ve sonra da akılda tutmaya yardımcı olduğu düşünülmektedir. Bir okur, anlamlandırmakta olduğu metnin retorik(içerik) düzenlemesine uygun biçimsel şemayı, bilgi dağarcığından seçip çıkarır. O halde metnin retorik yapısının belleğe kodlanma süreci içinde, metnin anlamlandırılması işleminde kullanılan şemalar okuru yönlendirmektedir. Bu şema, kodlama, stoklama ve hatırlama ile metindeki temel fikirler ve bu fikirler arasındaki ilişkiler, yani metnin üst yapı örgüsü, destekleyici fikirlerinden ya da ayrıntılı alt donatımsal bilgiden bilişsel olarak daha belirgindir.”

Oktar’ın sözünü ettiği bu *alıcı (okur) odaklı* çözümlenme, halk anlatılarının nesnel çözümlenmesinin önünde bir engeldir. Bir alıcı olan incelemecinin de, bu olumsuzluktan, öznel yargı, öznel bulgulardan uzak kalabilmesinin yolu, yukarıda değindiğimiz, aşağıda da başka yöntemleri ele alarak değineceğimiz dil bilimsel yöntemler ile çalışmayı seçmektir. Dil, toplumların çevresi veya doğasıyla ilgili görüşlerini yansıtır. (Öztürk, 2003:56) Bir anlatanın dilsel çözümlenmesi ile o anlatıya içkin bilgilerin yanı sıra, anlatanın söylem alanı olarak adlandırılan, üretici/birey toplumun doğal ve toplumsal çevresine ilişkin de önemli bilgilere ulaşılabilir.

Musaoğlu, (2004) *Türk Folklorik Metnlerinin Ontolojik – Linguistik Temelleri* adlı makalesinde, ‘Manas Destanı ve Dede Korkut kitabı’ ile ilgili dil bilimsel incelemelerin hangi

yöntemlerle yapıldığına ve bu alanda Türkiye’de geç kalındığına ilişkin eleştiriler bir yaklaşımı ve neden bir dil bilimsel inceleme gerektiği görüşünü belirtiyor.

Musaoğlu, adı geçen makalesinde Türk Folklorik Metinlerine, kendi türettiği bir kavram olan *retprosperspektif* kavramı ile: herhangi bir konuda, sosyal-bilimsel ve bilişsel değerlendirmelerin araştırma ve incelemelerin hem geçmişi hem şimdiye hem de geleceğe yönelik metodolojik eksende yapılmasını önermektedir:

“Söz konusu gelişim ve değişim, folklorik metinlerin ontolojik temellerinin yeni bir incelenme- araştırma ekseninde, hem genel filolojide; yani edebiyat biliminde, halk biliminde hem de Türk dil biliminde yani metin lengüistiğinde retprospektivel olarak ele alınmalıdır. (...) Bilim-bilişim-iletişim çağına uygun yeni bir metodolojik projeksiyonda yapılması tanım ve tanımlamalarda kullanılacak Türkçe’ nin de genel dil sistemindeki yapısı ve yüzeysel anlatım özellikleri, yeni bir Türkoloji anlayışıyla ele alınmalıdır. Bu ise her şeyden önce Türk yazınsal metnin dilbilimin bilinciyle, sözdizimsel-metindilbilimsel olarak incelenmesi anlamına gelmektedir.

Bu bağlamda genel Türkçenin, ana hatlarıyla metin söz diziminin araştırması ve incelenmesi için, gerek temel kaynaklardan biri de, Türk sözlü edebiyatı, başka bir deyişle folklorik metinlerdir denilebilir.

Parselyatik veya parselyatikleşme (parselle- fr. Kısım, parça). Sözlüksel anlamı, alanların bölünmesi demektir. Lengüistikte ise, basit veya birleşik cümlelerden oluşan temel sözdizimsel-metindilbilimsel birleşenlerin nesnesini, öznesini, tümlecini ve diğer açık ifade olunmamış öğelerini tamamlayan sözdizimsel eklenenler (tamamlayıcı yapılanmalar), parselyatik veya parselyatikleşme olarak tanımlanabilir. Parselyatik veya parselyatikleşme olgusu, destansı anlatımın hem ritmik-şiiresel hem de düz yazıyla ve şiirle metinleşen folklorik türlerinde ortaya çıkmaktadır.”

Diyerek makalesinin sonuç bölümünde şunları belirtmektedir:

“Türkçe folklorik metin örneklerinde sözdizimsel paralellik paraselyatik veya parselyatikleşme, diyalojik çerçevesel sözdizimsel yapılanmalar devriklenme olayı ve devrik cümlelerin kullanımı gibi sözdizimsel-metinbilimsel özelliklerin araştırılma ve incelenmesi, Türk dilbiliminde henüz başlangıç aşamasındadır: Bunu; her şeyden önce söz konusu sözdizimsel-metinbilimsel özelliklerin incelenmesinin, lengüistikte XX. yüzyılın son çeyreğinden beri giderek ivme kazanmasının yanı sıra basit ve birleşik

cümlelerin hem iki tipli hem de üç tipli sözdizimsel sınıflandırmalarının, genel dilbiliminin gelişimi projeksiyonunda, İngilizce dilbilgisi geleneğine göre kapsamlı bir değerlendirilmesinin yapılabilirliği de kanıtlamaktadır. Bu bağlamda söz konusu sözdizimsel-metindilbilimsel özelliklerin, sadece folklorik metin örneklerine göre değil. “Çağdaş dilbilimin temel sorunları olarak belirlenen diskurun (konuşma dilinin) ve uzusun (dil alışkanlığı veya alışmışlığının) ekseninde” kapsamlı bir incelemeye tabi tutulması gerekmektedir.” (Musaoğlu, 2004: 53.).

Halk anlatılarının incelenmesinde “ şiiresel söz, öncelikle bir etki sözse, şiiresel söylem (yada şiir metni) bir yapı, bir bütün olarak bir etki- söylemdir. Bu etki en az iki yönlüdür: estetik etki, anlam etkisi. Dilbilimsel yöntemlerle yapılan şiir çözümlenmeleri, bu etkinin anlatım (biçim) ve içerik (anlam) düzeyleri açısından dayanaklarını ararken seçme ve birleştirme işlemlerinin gerçekleşme düzlemindeki görünümünü, yatay-dikey eksenler arasındaki anlamlı koşutluk ve karşıtlıkları, özellikle de anlatım düzlemindeki göstergelerin (ses, öbeği, sözcük) birbirleriyle ve içerik düzlemiyle etkileşimini inceleme konusu yapar. Bu durumda anlatım(biçim-gösterenle ilişkisi) şiirde içeriğin (anlam-gösterilenler ilişkisi) oluşmasında öncelikli bir yer alır.(ece,2003:135)

Bu yöntem belirleme ile halk anlatılarına, halk anlatılarının daha çok şiiresel metinlerine(Destan, türkü, koşma, ağıt, vb) yaklaşım, biçim, anlam, anlatım özelliklerinin daha az yanılı, daha az öznellik taşıyan bulgularına ulaştıracaktır.

“*Edimbilimi*, göstergelerle yorumlayıcılar arasındaki ilişki”, anlambilimi; “göstergelerle bu göstergelerin uygulanabildiği nesnel arasındaki ilişki”, sözdizimi ise é göstergeler arasındaki biçimsel ilişkilerin incelenmesi olarak tanımlanıyor (Durak, 2005:599).

Bu nedenle, halk anlatılarının dilbilimin bu yeni alt ve yan alanları yöntemleriyle incelenmesi tümüyle dilin biçimi, dilin dizimi, dilin dil dışı dünya ile kurduğu dilsel ilişkilerin bilimsel çözümlenmesine ve anlamın bireysel ve keyfi anlamlandırma yerine,dilin anlambilimsel incelenmesi sonucu elde edilen nesnel anlama ulaşmayı sağlayacaktır.Bütün bunlarla ilişkili olarak düşünülmesi gereken anlatıların, sözel üretimi ve dinleyici algısı bağlamında bir diğer yöntemsel öneri ise Grice tarafından geliştirilen *Beş ilke Yöntemini* (Yatağan,2003:66) aşağıdaki gibi aktarmaktadır.

Bunlar;

1. Nitelik ilkesi(yanlış, eksik bilgi değerleri)

2. Nicelik ilkesi (yeterli/yetersiz/gereksiz bilgi değerleri)
3. Bağıntı ilkesi(bağlaşık, bağdaşık olma)
4. Durum ilkesi(tutarlılık, anlam bulanıklığı, belirsizlik)
5. İşbirliği ilkesi

Sözdizimsel çözümlenmede ise giriş (exordium), anlatı (narratio), kanıtlama (confirmatio), çürüme (refutatio) ve bitirme (peroratio) gibi iç bölümler aranır, incelenir ve değerlendirilir. Söz edilen bölümlerin yanı sıra sözbilim, yapıtlar da ayrıca, koşutluk (paralellik), önceleme, yineleme, sapma gibi kurgu ve yapı yöntemlerini arar. Sözbilim, bu yöntemlerin hangi yazınsal sanatlarla benzediğini bulmak için de yapı ve söz sanatlarını ele alır, bütün bunlar daha sonra halk anlatısının yorumlanmasını da sağlar (Özünü,2003:118).

Sonuç

Yukarıda, bir halk anlatısının metinselliğinin incelenmesinin hangi yöntem ve ilkeler ile yapılabileceğine ilişkin, dilbilim kaynaklı geliştirilen inceleme alanlarından söz ettik. Daha çok, tanıtım, bilgilendirme amaçlı bu çalışmada bu yöntem ve ilkelerden yararlanarak yapılacak çalışmalar halkbilim ile dilbilimi buluşturacak ve belki de halkdilbilim, halkmetindilbilim adlı yeni alanlararası disiplinlere ulaşılacaktır. Diğer ölkelerin halkbilim çalışmaları için de yeni olan bu alanlararası disiplinlere ulaşılacaktır. Diğer ölkelerin halkbilim çalışmaları için de yeni olan bu alanlararası inceleme yöntemleri, dilbilim alanının çok genç olmasından, güncel metinlerden halk anlatılarına yönelmede ilk çalışmaların da yeni başlamış olmasından kaynaklanmaktadır.

Bütün bu dilbilim temelli halk dilsel ürünlerine yaklaşım, bize hem o ürünleri yeniden ve daha doğru anlamlandırma, onlardan daha çok yararlanması, dil, kültür, toplumsal tarih, bilgi, bilinç olgularına yeni değerler katma, günümüz dilsel ürünlerinin(şiir, öykü, roman vb) bu yeni ve özgün bulgulardan yararlanma olanaklarını sunma ve temeli dil olan bu değerlerimize yine dilsel bilgilerle/ dilbilimsel yöntemlerle ulaşma şansını kazandıracaktır. Bu anlatılardaki olumlu olumsuz bütün birikiminin, değerler sisteminin (estetik, toplumsal, tarihsel, ekonomik vb.) günümüz yaşantısına katkıları bilimsel çıkarımlarla somutlanabilir. Günümüz yaşantısına taşınamayacak olgular ise ayıklanarak gereksiz uğraş alanı olmaktan çıkarılır.

KAYNAKLAR

Aytaç, Gürsel. (1999) Genel Edebiyat Bilimi, İstanbul: Papirüs Y.

Çobanoğlu, Özkul (2002) Halk bilimi Kurumları Ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Ankara: Akçağ Yay.

Durak, Mustafa (2005) Terimden Anlama, İstanbul: Multilingual Yayınları

Ekici, Metin (1998) “Halkbilimi Çalışmalarında Metin (text), Doku(texture), Sosyal Çevre ve Şartlar(konteks) İlişkisinin Önemi”, Milli Folklor, Sayı 39, s.25

Erden, Aysu (1998) Kısa Öykü ve Dilbilimsel Eleştiri, Ankara: Gündoğan Yay.

Kıran, Ayşe ve Zeynel Kıran (2001), Dilbilimine Giriş, Ankara: Gündoğan Yay.

Korkut, Ece (2003), Dilbilimsel Şiir Çözümlemeleri, Günümüz Dilbilim Çalışmaları, İstanbul: Multilingual Yayınları

Lyons, J(1970) Kuramsal Dilbilimine Giriş, Çev. Ahmet Kocaman, Ankara: TDK Yayınları

Musaoğlu, Mehmet(2004) “Türk Folklorik Metinlerinin Ontolojik- Linguistik Temelleri”, Dil Dergisi, S.123, s.53

Oğuz, Öcal (2000) Türk Halk biliminde Yöntem Sorunları, Ankara: Akçağ Yayınları

Oktar, Lütfiye ve Semiramis Yağcıoğlu (1993), “Metnin Retorik Yapısının Okuma Anlama Üzerindeki Etkileri”, VII. Dilbilim Kurultay Bildirileri, 13-14 Mayıs 1993, Ankara, ss.171-179

Öztürk, Abdullah (2003), “Dilbilim Açısından Sözcükleri Yaşam Öyküsü”, II: Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu, 9-10 Mayıs 2002, Çukurova Üniversitesi, Adana

Özünü, Ünsal (2003) “Söz bilimde Dil Yapıları ve Şiir İncelemeleri” II. Dil, Yazın ve Deyiş bilim Sempozyumu, 9-10 Mayıs 2002, Çukurova Üniversitesi, Adana

Roger, D Abrahamas (2004), “Halk biliminin Retorikal Teorisi İçin Giriş Sözleri” Çev: Ayşe Yavuz, Nilgün Aytuzlar, Emine Aydoğan, Milli Folklor, S.63, s. 45-59

Subaşı, U. Leyla(1995) Orhon Yazıtlarının Metin Dilbilimsel Yapısı, Ankara, Simurg Yayınları

Vardar, Berke(1970) Dilbilim Temel Kavram ve İlkeleri, Ankara: TDK Yayınları

_____ (2005), Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, İstanbul, Multilingual Yayınları

Yatağan, İlkay (2003) “Aptal Karakterler ve Konuşma Biçimleri”, II. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu, 9-10 Mayıs 2002, Çukurova Üniversitesi, Adana